כיתה ט' | מולדת וגאוגרפיה | שיעור 4 מתוך 4 | 45 דק' | מתאים לממלכתי ולממלכתי-דתי

עיצוב המרחב היישובי: עיר, מושב, קיבוץ ויישוב קהילתי

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יבחינו בין צורות יישוב בישראל: עיר, מועצה מקומית, קיבוץ, מושב, יישוב קהילתי וכפר
- התלמידים יקראו נתונים על חלוקת האוכלוסייה לפי סוג רשות מקומית
- התלמידים ידונו בשיקולים של תכנון יישובים ושל התחדשות עירונית

📖 הסבר למורה

בישראל יש מגוון צורות יישוב. עיר היא יישוב גדול שמנוהל על ידי עירייה. מועצה מקומית מנהלת יישוב עירוני קטן יותר. ביישובים הכפריים, שמאוגדים במועצות אזוריות, יש כמה צורות: קיבוץ, יישוב שיתופי שבו בעבר הרכוש והפרנסה היו משותפים (רוב הקיבוצים עברו מאז שינויים, וחלקם "מופרטים"); מושב, יישוב של משקים משפחתיים עם שיתוף בשיווק ובשירותים; יישוב קהילתי, שבו התושבים עובדים בדרך כלל מחוץ ליישוב וגרים יחד מתוך בחירה בקהילה; וכפרים ערביים ובדואיים. לפי ויקיפדיה, ב-2010 היו בישראל 270 קיבוצים.

ישראל היא מדינה עירונית מאוד. לפי הלמ"ס, כ-75.2% מהאוכלוסייה גרים בתחומי עיריות, כ-13.7% בתחומי מועצות מקומיות וכ-10.4% בתחומי מועצות אזוריות. עיצוב המרחב היישובי הושפע מהחלטות לאומיות: יישובי ספר, ערי פיתוח שהוקמו בשנות ה-50 לקליטת עולים ולפיזור האוכלוסייה, ויישובים שהוקמו כדי לחזק אזורים מסוימים. כיום אחד האתגרים הגדולים הוא ציפוף הערים הקיימות, למשל בהתחדשות עירונית (פינוי-בינוי), כדי לשמור על השטחים הפתוחים.

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: מפת יישובים של ישראל, תמונות של סוגי יישובים שונים, דף עבודה

1. פתיחה: כל תלמיד כותב באיזה סוג יישוב הוא גר, וממקמים על המפה. אילו סוגים יש בכיתה? (6 דקות)
2. הסבר: צורות היישוב והמאפיינים של כל אחת, עם תמונות. (9 דקות)
3. קריאת נתוני הלמ"ס על חלוקת האוכלוסייה לפי רשויות, ושרטוט דיאגרמת עוגה בזוגות. (9 דקות)
4. דיון: ערי פיתוח, יישובי ספר והתחדשות עירונית. מה השיקולים בתכנון יישוב חדש? (7 דקות)
5. עבודה בדף העבודה. (10 דקות)
6. סיכום היחידה: אקלים, מים, אוכלוסייה ויישובים, ואיך הם קשורים זה לזה. (2 דקות)
7. כרטיס יציאה (ראו למטה). (2 דקות)

💬 שאלות לדיון בשלוש רמות

הבנה (מה למדנו?)

1. מה ההבדל בין קיבוץ למושב?
2. מהו יישוב קהילתי?

יישום וניתוח (איך משתמשים בזה?)

1. לפי הלמ"ס, איזה חלק מהאוכלוסייה גר בתחומי עיריות? מה זה מלמד על ישראל?
2. למה הוקמו ערי פיתוח בשנות ה-50?

הערכה וחשיבה (מה דעתי?)

1. האם עדיף להקים יישובים חדשים או לציפוף ערים קיימות? הציגו שני שיקולים לכל צד.

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

כל תלמיד עונה על פתק:

1. צורת היישוב שבה אני גר: ____ ומאפיין אחד שלה: ____
2. יתרון אחד של התחדשות עירונית: ____

💡 הערות למורה

מספר הקיבוצים (270) הוא נתון של 2010 מוויקיפדיה ועשוי להשתנות מעט; לא מצאנו נתון עדכני שבדקנו. חלוקת האוכלוסייה לפי רשויות לקוחה מהלמ"ס (ספטמבר 2026). היו רגישים לכך שבכיתה יש תלמידים מצורות יישוב שונות; כל צורה מוצגת בכבוד ובלי דירוג.

📚 מקורות לנתונים

- 75.2% בתחומי עיריות, 13.7% מועצות מקומיות, 10.4% מועצות אזוריות: הלמ"ס, "ישראל במספרים ערב ראש השנה תשפ"ז", 9.9.2026
- 270 קיבוצים בישראל (2010): ויקיפדיה: Kibbutz

📝 בדף העבודה

עיצוב המרחב היישובי: עיר, מושב, קיבוץ ויישוב קהילתי: 8 תרגילים, ומחוון מלא בעמוד השני.

מחוון: עיצוב המרחב היישובי: עיר, מושב, קיבוץ ויישוב קהילתי

1. קיבוץ: ג; מושב: א; יישוב קהילתי: ב.
2. ג. כ-75% (75.2%)
3. 24.8% = 75.2 − 100 (13.7 + 10.4 + 0.8 = 24.9; ההפרש הקטן נובע מעיגול).
4. ב. כ-1.07 מיליון (10,300,000 × 0.104 ≈ 1,071,200)
5. לקליטת העולים הרבים ולפיזור האוכלוסייה לאזורי הפריפריה (הנגב והגליל), כדי לא לרכז את כולם במרכז.
6. הריסה או חיזוק של בניינים ישנים ובנייה חדשה וגבוהה יותר במקומם (למשל פינוי-בינוי). כך נוספות דירות בתוך העיר הקיימת, ולא צריך לבנות על שטחים פתוחים.
7. בעד: חיזוק אזור דליל, דיור זול יותר, פיזור אוכלוסייה. נגד: פגיעה בשטחים פתוחים ובטבע, עלות גבוהה של תשתיות, נסיעות ארוכות לעבודה.
8. ב. לא נכון. כ-75% גרים בתחומי עיריות, ורוב השאר ביישובים עירוניים קטנים.